

Поняття та ознаки грошового зобов'язання в іноземній валюті

Фоменко Я. Є.

аспірант кафедри цивільно-правових дисциплін

Львівський державний університет внутрішніх справ

вул. Городоцька, 26, Львів, Україна

orcid.org/0000-0002-7723-2446

yaryna.fomenko@gmail.com

Ключові слова: зобов'язання, гроші, грошове зобов'язання, грошове зобов'язання в іноземній валюті, грошове зобов'язання з валютним еквівалентом.

Статтю присвячено теоретичному дослідженню правового регулювання грошових зобов'язань в іноземній валюті. Безумовно, для дослідження будь-якого правового явища необхідно насамперед аналізувати понятійний апарат. Так, необхідно дати точні дефініції поняттям, що досліджуються.

Під час вивчення відповідальності за невиконання грошових зобов'язань в іноземній валюті важливо зрозуміти, які саме зобов'язання можна віднести до грошових зобов'язань в іноземній валюті. Грошові зобов'язання – це цивільні правовідносини, змістом яких є право вимоги кредитора та відповідне юридичне зобов'язання боржника здійснити платіж (дію з переказу певної (визначеної) суми грошей. Звичайно, Україна як сучасна держава зацікавлена в розвитку власної економіки, що неможливо без запровадження та підтримки системи валютних операцій, незважаючи на те, що до цього часу найбільша увага в юридичній літературі приділяється проблемам правового регулювання грошових зобов'язань у національній валюті. У результаті розвитку ринкових відносин все більшу нішу в договірних правовідносинах займають грошові зобов'язання в іноземній валюті.

Натепер юридичного визначення поняття «грошове зобов'язання в іноземній валюті», на жаль, немає. У свою чергу автор розглянув поняття грошей та грошових зобов'язань загалом та визначив їхні характеристики. Проаналізовано, що законодавством України допускаються розрахунки в іноземній валюті за певних умов. Цивільний кодекс України вимагає, щоб валютою зобов'язання була валюта України – гривня, хоча сторони можуть визначити грошовий еквівалент зобов'язання в іноземній валюті. Саме тому ця наукова робота, за умови дефіциту легального визначення, є актуальною. Зокрема, у статті розглянуто поняття грошового зобов'язання в широкому та вузькому розумінні. Здійснено аналіз таких понять, як «грошове зобов'язання», «грошове зобов'язання в іноземній валюті», «грошове зобов'язання з валютним еквівалентом» та їх співвідношення.

Concepts and characteristics of monetary obligation in foreign currency

Fomenko Ya. Ye.

Postgraduate Student at the Department of Civil Law Disciplines

Lviv State University of Internal Affairs

Horodotska str., 26, Lviv, Ukraine

orcid.org/0000-0002-7723-2446

yaryna.fomenko@gmail.com

Key words: *liability, money, monetary obligation, monetary obligation in foreign currency, monetary obligation with currency equivalent.*

This article is devoted to the theoretical study of the legal regulation of monetary obligation in foreign currency. First of all, to study any legal phenomenon, it is necessary to analyze, the concept. It is important to give precise definitions of the concepts under study. In the study of the terms of monetary obligations in foreign currency, it is important to understand what obligations can be attributed to monetary obligations in foreign currency. Monetary obligations are civil legal relations, the content of which is the right of the creditor to claim and the corresponding legal obligation of the debtor to make a payment (an action to transfer a certain (significant) amount of money (currency)). Ukraine as a modern state is interested in the development of its own economy, which is impossible without the introduction and support of a system of foreign exchange transactions. Despite the fact that so far most attention in the legal literature has been paid to the problems of legal regulation of monetary obligations in the national currency. As a result of the development of market relations, more and more niches in contractual legal relations are occupied by monetary obligations in foreign currency.

As of today, there is no legal definition of “monetary obligation in foreign currency”. The author considered the concept of money and monetary obligation in general and identified their characteristics. The legislation of Ukraine allows settlements in foreign currency under certain conditions. The Civil Code of Ukraine requires that the currency of the obligation must be the currency of Ukraine – the hryvnia, although the parties may determine the monetary equivalent of the obligation in foreign currency. That is why this scientific work, is relevant. In turn, the scientific article considers the concept of monetary obligation in a broad and narrow approach to the definition. The concepts such as “monetary obligation”, “monetary obligation in foreign currency”, “monetary obligation with currency equivalent” are analyzed.

Вступ. Спектр правових термінів характеризує правову систему як багатогранне явище. Однозначно наявність легальних визначень юридичних понять полегшує правозастосовну діяльність, структурує її та сприяє уникненню двозначного підходу до розуміння, однак терміни не всіх правових категорій відображені в законодавстві. У сфері дослідження передумов, умов та відповідальності за порушення грошових зобов'язань в іноземній валюті надважливо розуміти, які зобов'язання можна відносити до іноземних грошових зобов'язань.

Постановка завдання. Метою статті є теоретичне дослідження правового регулювання грошових зобов'язань в іноземній валюті.

Виклад основного матеріалу. Здійснивши моніторинг нормативно-правових актів у пошуках

легального визначення поняття «грошове зобов'язання в іноземній валюті», можна зазначити про відсутність такої дефініції в українському законодавстві. Цивільний кодекс України розглядає зобов'язання як правовідносини з приводу виконання або утримання від учинення певної дії (предмет зобов'язання) боржником на користь кредитора, при цьому останній наділений правом вимоги в такому правовідношенні щодо обумовленого предмету [1]. У свою чергу матеріальним об'єктом зобов'язання або, як його частіше називають, предметом виконання можуть бути речі, гроші й інше майно, а також дії, що не мають матеріальної оцінки, як, наприклад, у безоплатному договорі доручення. А.В. Белов під грошовими зобов'язаннями розуміє цивільні правовідносини, змістом яких є право вимоги кредитора

і кореспондуючий йому юридичний обов'язок боржника здійснити сплату або платіж, тобто дію (або дії) з передачі певної (визначної) суми грошей (валюти). При цьому зазначає, що гроші, в юридичному сенсі цього слова, тобто предмет, який підлягає передачі для виконання грошового зобов'язання, є грошовими знаками країни – місця платежу, наприклад, казначейські білети, які є нерозмінними паперовими грошовими знаками, що випускаються державним казначейством, і (або) банкноти, які є грошовими знаками, що емітуються національним (державним, центральним) банком (системою банків) відповідної держави, а також монети, які представляють собою металеві предмети зазвичай круглої форми, викарбувані спеціальними унітарними підприємствами (монетними дворами) на замовлення і для емісії через казначейство або національний банк [2, с. 4]. Виходячи з цього визначення грошового зобов'язання, основною характерною ознакою грошово-зобов'язальних правовідносин є право вимоги однієї сторони й обов'язок іншої щодо сплати грошових коштів. Праву кредитора кореспондує обов'язок боржника, праву вимоги кредитора – обов'язок боржника на тій стадії, коли він набув характеру боргу. Суб'єктивне право кредитора перетворюється в право вимоги в той самий момент, в який обов'язок боржника набуває характеру боргу.

Український науковець І.М. Осадчий, досліджуючи поняття грошового зобов'язання у приватному праві, вказував на те, що визначальною ознакою грошового зобов'язання в цивільному законодавстві є саме обов'язок сплатити гроші на підставі цивільного договору і на інших підставах, визначених цивільним законодавством, у рахунок погашення існуючого боргу [3, с. 155]. В.А. Белов детальніше вказує на те, що договірні грошові зобов'язання можуть бути класифіковані на зобов'язання з передачі грошей як предмета договору і зобов'язання з передачі грошей як ціни договору [2, с. 28], що перекликається з положенням у Постанові Пленуму Вищого Господарського Суду України № 14 «Про деякі питання практики застосування законодавства про відповідальність за порушення грошових зобов'язань» від 17.12.2013 р. щодо визначення поняття грошового зобов'язання. Так, до грошового зводиться будь-яке зобов'язання, в якому саме гроші (грошові одиниці України або грошовий еквівалент в іноземній валюті) виступають предметом або ціною договору [4]. Іноземна валюта як вид фінансів є багатостороннім і складним явищем, що має власні ознаки, якості й форми прояву (готівкову і безготівкову), а отже, й розглядається в різних аспектах: економічному, юридичному, соціальному тощо. Загалом, поняття «грошей» все ж

частіше розглядається в економічному значенні. У цьому аспекті грішми можуть виступати будь-які предмети, які знаходяться у господарському обороті як знаряддя обігу.

У ЦК України міститься вимога про те, що валютою зобов'язання повинна бути грошова одиниця України – гривня, хоча сторони можуть визначити грошовий еквівалент зобов'язання в іноземній валюті. Законом України «Про платіжні системи та переказ грошей в Україні» встановлено, що гривня як грошова одиниця України (національна валюта) є єдиним законним платіжним засобом в Україні, приймається всіма фізичними і юридичними особами без будь-яких обмежень на всій території України для проведення переказів. У Законі України «Про валюту та валютні операції» визначено, що відноситься до національної та іноземної валюти. До національної валюти (гривні) відносяться: а) грошові знаки грошової одиниці України – гривні у вигляді банкнот, монет, у тому числі обігових, пам'ятних та ювілейних монет, і в інших формах, що перебувають в обігу та є законним платіжним засобом на території України, а також вилучені або такі, що вилучаються з обігу, але підлягають обміну на грошові знаки, що перебувають в обігу; б) кошти на рахунках у банках та інших фінансових установах, виражені у гривні; в) електронні гроші, номіновані у гривні. Під іноземною валютою розуміються: а) грошові знаки грошових одиниць іноземних держав у вигляді банкнот, казначейських білетів, монет, що перебувають в обігу та є законним платіжним засобом на території відповідної іноземної держави або групи іноземних держав, а також вилучені або такі, що вилучаються з обігу, але підлягають обміну на грошові знаки, що перебувають в обігу; б) кошти на рахунках у банках та інших фінансових установах, виражені у грошових одиницях іноземних держав і міжнародних розрахункових (клірингових) одиницях (зокрема, у спеціальних правах запозичення), що належать до виплати в іноземній валюті; в) електронні гроші, номіновані у грошових одиницях іноземних держав та (або) банківських металах [5]. Незважаючи на те, що гривня (банкноти і монети) як національна валюта є єдиним законним платіжним засобом на території України, приймається всіма фізичними і юридичними особами без будь-яких обмежень на всій території України за всіма видами платежів, а також для зарахування на рахунки, вклади, акредитиви та для переказів [6], усі грошові знаки зберігають свою грошову природу та можуть бути в обігу незалежно від того, в якій державі здійснено їх випуск. Так, згідно з ч. 3 ст. 533 України іноземна валюта теж може використовуватись для розрахунків у зобов'язаннях, однак у випадках, порядку і на умовах, установлених законом.

Сьогодення характеризується непрогнозованими коливаннями курсів валют, що безпосередньо впливає на грошові зобов'язання. Одними з найбільш розповсюджених інструментів уникнення валютних ризиків, які використовуються сторонами в цивільних правовідносинах, є вибір валюти зобов'язання. У свою чергу всі грошові зобов'язання в іноземній валюті нами розглядаються у вузькому та широкому розумінні. У вузькому розумінні такими зобов'язаннями є лише ті, що виражені безпосередньо в іноземній валюті. Законодавством України передбачено, що гривня є єдиним законним платіжним засобом в Україні, водночас зазначається перелік обставин, за якими використання в розрахунках валюти, відмінної від національної – гривні, є можливим з: 1) операціями зі здійснення іноземних інвестицій та повернення іноземному інвестору прибутків, доходів (у тому числі дивідендів) та інших коштів, одержаних на законних підставах у результаті здійснення іноземних інвестицій; 2) операціями банків з надання банківських та інших фінансових послуг на підставі банківської ліцензії; 3) операціями з надання фінансових послуг, визначених пунктами 1–5 частини другої та частиною третьою статті 9 цього ЗУ «Про валюту та валютні операції», що надаються небанківськими фінансовими установами та операторами поштового зв'язку, які мають ліцензію Національного банку України на здійснення валютних операцій; 4) операціями з розміщення, виплати грошового доходу та погашення облігацій, казначейських зобов'язань України, номінованих в іноземній валюті, якщо це передбачено проспектом цінних паперів (умовами їх розміщення); 5) операціями з купівлі-продажу державних цінних паперів, номінованих в іноземній валюті, якщо ініціатором або отримувачем за такою валютною операцією є банк; 6) іншими операціями, визначеними Митним кодексом України та (або) нормативно-правовими актами Національного банку України [5]. Тобто будь-які фінансові операції з використанням іноземної валюти підлягають ліцензуванню НБУ. Хоча за договором позики коштів в іноземній валюті позичальник зобов'язаний, якщо інше не передбачене законом чи договором, повернути позичодавцеві таку ж суму грошових коштів (суму позики), тобто таку ж суму коштів у іноземній валюті, яка отримана в позику. Тому як укладення, так і виконання договірних зобов'язань саме в іноземній валюті безпосередньо не суперечить чинному законодавству [7].

У свою чергу в широкому розумінні до грошових зобов'язань в іноземній валюті, окрім вищезгаданих, ми відносимо грошові зобов'язання з валютним застереженням. Погоджуємось у цьому контексті з тим, що виконанням зобов'язання з передачі іноземної валюти, як зазначив В.А. Белов, у деяких випадках слід вважати не тільки передачу обумовленої грошової суми в іноземній валюті, а й передачу її еквівалента [2, ст. 14]. У правовому полі під валютним застереженням розуміється особливе, погоджене сторонами положення договору. Ця спеціальна умова договору передбачає, що сума платежу повинна бути переглянута в тій самій пропорції, в якій відбудеться зміна курсу валюти платежу по відношенню до валюти застереження [8, ст. 126]. Так, гривня є лише платіжним засобом, а сума стягнення заборгованості визначатиметься в узгодженій сторонами саме іноземній валюті.

Норми чинного законодавства не містять заборони на вираження в договорі грошових зобов'язань в іноземній валюті, визначення грошового еквівалента зобов'язання в іноземній валюті, а також на здійснення перерахунку грошового зобов'язання у випадку зміни курсу національної валюти по відношенню до іноземної [9]. Також не можемо не згадати про досить поширену на практиці договірну умову, яка стосується застосування курсової різниці в грошових зобов'язаннях. Застосування останньої не відноситься до грошових зобов'язань в іноземній валюті. У такому випадку сторони виражають своє зобов'язання в національній валюті – гривні, не визначаючи грошовий еквівалент зобов'язання в іноземній валюті, та погоджують, що оплата за договором устанавлюється та здійснюється в національній валюті України.

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене, варто відзначити, що зміст грошового зобов'язання розкривається через призму зобов'язального правовідношення загалом та особливостей його предмету в конкретних правовідносинах. Законодавство України не містить прямої заборони фізичним чи юридичним особам виконувати грошові зобов'язання в іноземній валюті. Грошові зобов'язання в іноземній валюті в широкому розумінні ми розглядаємо як грошові зобов'язання безпосередньо в іноземній валюті, так і грошові зобов'язання з валютним застереженням. У свою чергу у вузькому розумінні грошові зобов'язання в іноземній валюті стосуються виключно тих правовідносин, в яких як і саме зобов'язання виражене в іноземній валюті, так і здійснення розрахунків.

Література

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n3103> (дата звернення: 29.03.2021).

2. Белов В.А. Денежные обязательства. Москва, 2001. 192 с.
3. Осадчий І.М. Поняття грошового зобов'язання в приватному праві. *Вісник господарського судочинства*. 2006. № 5. С. 147–155.
4. Про деякі питання практики застосування законодавства про відповідальність за порушення грошових зобов'язань : Постанова Пленуму Вищого Господарського Суду України №14 від 17.12.2013 р. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0014600-13#Text> (дата звернення: 01.04.2021).
5. Закон України «Про валюту та валютні операції» від 21.06.2018 р. № 2473-VIII. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/2473-19> (дата звернення 04.04.2021 року).
6. Закон України «Про Національний банк України» від 20.05.1999 р. № 679-XIV. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text> (дата звернення: 04.04.2021 року).
7. Постанова Верховний Суд України від 2 липня 2014 року, судова справа № 6-79цс14. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/39689407> (дата звернення: 20.04.2021).
8. Балабанов И.Т. Валютные операции. Москва : Финансы и статистика, 1993. 144 с.
9. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 06.03.2018 року, судова справа № 910/8866/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/72730818> (дата звернення: 21.04.2021).

References

1. *Civil Code of Ukraine 2003* (UA). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n3103>
2. Below, V.A. (2001). *Denezhnye obizatelstva: pidruchnyk*. [Financial Obligations]. М., 192 p.
3. Osadchyi, I.M. (2006). *Denezhnye obizatelstva*. [The concept of monetary obligation in private law], *Bulletin of commercial litigation*, no.5, pp. 147-155.
4. *On some issues of the practice of application of the legislation on liability for breach of monetary obligations 2013* (UA). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/2473-19>
5. *On Currency and Currency Transactions 2018* (UA). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/2473-19>
6. *On the National Bank of Ukraine 1999* (UA). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text>
7. *Resolution of the Supreme Court of Ukraine* (2014) № 6-79цс14 (UA). Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/39689407> (дата звернення: 20.04.2021).
8. Balabanov, I. T. (1993), *Valiutnye operatsyy: pidruchnyk* [Currency operations], *Finansy y statystyka, Moskva* p. 144.
9. *Resolution of the Supreme Court of Ukraine* (2018) №910/8866/17 (UA). Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/72730818>